

словами Ердогана щодо Ататюрка, деякі проурядові журналісти написали статті у тій же тональності. Таким чином, все повернулося на свої звичайні, як на теперішній час, позиції.

Література

1. Гасанова Э. Ю., «Идеология буржуазного национализма в Турции» / Э. Ю. Гасанова. – Баку, изд. АН АзССР, 1966. – 342 с.
2. Гасратян М. А. Восстания 20-х-30-х гг. / М. А. Гасратян // История Курдистна, М., 1999. – 367 с.
3. Гасратян М. А. Очерки истории Турции [Электронный ресурс] / М. А. Гасратян, С. Ф. Орешкова, Ю. А. Петросян – М.: Наука, 1983. – 296 с. – Режим доступа : <http://padaread.com/?book=107491>
4. Гачечиладзе Р. Г. Турция / Р. Г. Гачечиладзе. – М. : Мысль, 1983. – 125 с.
5. Головченко В. І. Ататюрк / В. І. Головченко // Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. – К. : Знання України, 2004 – Т. 1. – 760 с.
6. Данилов В. И. Метаморфозы турецкого национализма / В. И. Данилов // Ближний Восток и современность. Сборник статей (выпуск девятый). – М., 2000 – 132 с.
7. Жевахов А. Кемаль Ататюрк / Александр Жевахов. – Науч. ред. и авт. предисл. Д. Д. Васильев ; пер. с фр. Л. Ф. Матяш. – М. : Молодая гвардия, 2008. – 344[8] е. : ил. – (Жизнь замечательных людей: сер. биогр. ; вып. 1135).
8. Kinross John. P. Atatürk: a biography of Mustafa Kemal, father of modern Turkey / John Kinross. – New York, 1965.
9. Киреев Н. Г. История Турции XX век / Н. Г. Киреев. – Москва : ИВ РАН : Крафт+, 2007. – 608 с.
10. Mango Andrew. Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey / Andrew Mango. – Overlook TP, 2002.
11. Милованов И. Жизнь, отданная борьбе И. Милованов, Л. Чернов. – М. : Наука, 1966. – 672 с.
12. Миллер А. Ф. Очерки новейшей истории Турции / А. Ф. Миллер. – М.-Л., 1948. – 280 с.
13. Миллер А. Ф. Краткая история Турции / А. Ф. Миллер. – М. : Наука, 1948. – 304 с.
14. Мухаметдинов Р. Ф. Зарождение и эволюция тюркизма / Р. Мухаметдинов. – Казань : «Заман», 1996. – 272 с.
15. Надеждин Н. Мустафа Кемаль Ататюрк: «Отец нации» / Н. Надеждин. – М. : Майор, 2011 г.- 211 с.
16. Петросян Ю. А. Турция, зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – начало XX в.) / Ю. А. Петросян // Очерки по истории общественной мысли народов Востока. – М., 1973 – С. 17–31.
17. Розалиев Ю. Мустафа Кемаль Ататюрк / Ю. Розалиев // Вопросы истории. – 1995. – № 8. – С. 21–35.
18. Ушаков А. Г. Феномен Ататюрка. Турецкий правитель, творец и диктатор. – М. : ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2002. – 383 с.
19. Шуваева-Петросян Е. Мифы и правда о Мустафе Кемале Ататюрке / Е. Шуваева-Петросян [Эл. ресурс]. – Режим доступа - <http://shuv-petrosyan.livejournal.com/114864.html>.

Варнавська І.В.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Сучасні умови і динаміка розвитку суспільства потребують від особистості швидшої та ефектившої адаптації до навколишнього середовища, високої культури, моральності, сформованої системи цінностей і переконань, зацікавленості в творчому розвитку, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконаленні і т.і.

У цій взаємодії людини та світу важливу роль відіграють повноцінно сформовані як особистісна, так і соціальна ідентичності особистості. Для соціуму найбільш важливим видом соціальної ідентичності є професійна ідентичність, вивчення та аналіз динаміки розвитку якої у студентів необхідний для розуміння процесів її формування, виявлення

основних факторів впливу на кожному етапі розвитку, що буде сприяти створенню нових механізмів соціальної та професійної адаптації і самореалізації особистості.

Спрямування особистості в період отримання освіти в вищому навчальному закладі на розвиток творчих можливостей створює реальні умови для збагачення інтелектуального, емоційного, морального потенціалу особистості, стимулювання прагнення реалізувати себе в професійній діяльності.

Сформована професійна ідентичність виступає як внутрішнє джерело професійного розвитку і особистісного зростання суб'єкта, забезпечує самоприйняття себе, як професіонала, швидку адаптацію до нових умов діяльності.

Останнім часом науковці досить часто звертаються до питань становлення і формування професійної ідентичності, дослідження динаміки її розвитку. Питання структури та змісту соціальної ідентичності, особливостей формування і розвитку професійної ідентичності та професійного самовизначення широко висвітлені в дослідженнях: Г.М. Андрєєва, Н.Ю.Волянчук, Г.В. Гарбузова, Є.П. Єрмолаєв, С.Т. Клімов, А.М. Лукіянчук, В.Н. Павленко, Ю.П. Поваренків, З.Фрейд, М. Шеріф, Б. Шефер, Л.Б. Шнейдер, Б. Шледер, М. Яромовіч та ін.

На сьогодні залишаються недостатньо вивченими динаміка розвитку професійного самовизначення майбутніх спеціалістів, особливості розвитку її структурних компонентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Також недостатньо з'ясованим залишається питання про внутрішні, індивідуально-особистісні механізми формування професійної ідентичності, особливо ті, що мають відношення до мотиваційної і ціннісної сфер.

Існують різні погляди на визначення поняття професійного самовизначення, оскільки в різних психологічних напрямках вкладається певне трактування цього феномену. Це пов'язано, передусім, з тісним взаємозв'язком особистісного та соціального орієнтування, наявністю у людини цінностей, цілей і переконань, які впливають на формування її ідентичності в цілому.

Більшість дослідників пов'язують ідентичність з наявністю у людини чіткого самовизначення, на яке впливає вибір цінностей, цілей та переконань, які супроводжують її в житті. Виділяють процесуальну і змістовну сторони самовизначення, які охоплюють процес формування ідентичності людини, оцінку та відбір цілей, цінностей і переконань, та розглядають ідентичність з врахуванням змісту цілей, цінностей і переконань, які людина обирає. Звертають увагу на чотири сфери життя, найбільш значущі в процесі формування самовизначення:

- професійна сфера;
- сфера релігійних і моральних переконань;
- сфера політичних поглядів;
- сфера шлюбу та батьківства, прийняття та відігравання соціальних ролей (включаючи статеві ролі).

Іванова Н.Л. в своїх роботах розглядає професійне самовизначення як вид соціальної ідентичності. На думку цього автора, професійне самовизначення формується в процесі виявлення істотних зв'язків всередині і поза професією, вона пов'язана із загальною інформаційною основою діяльності та концептуальними схемами професійної поведінки. У структурі ідентичності розкриваються когнітивний, мотиваційний і ціннісний компоненти [4].

Поваренків Ю.П. визначає професійне самовизначення як критерій професійного розвитку, який свідчить про якісні та кількісні особливості прийняття людиною: себе, як професіонала; конкретної професійної діяльності, як способу самореалізації та задоволення потреб; системи ціннісних норм, характерних для даної професійної спільноти [6]. Шнейдер Л.Б. розглядає професійну ідентичність як результат професійного самовизначення, персоналізації і самоорганізації, які виявляються в усвідомленні належності до певної професії і професійної спільноти [8]. Професійна

ідентичність може бути побудована на трьох складових, які в «Я-концепції» часто визначають як сукупність установок «на себе»: когнітивна складова; емоційна складова; поведінкова складова.

Під самовизначенням варто розуміти структуру і внутрішню, динамічну організацію потреб, що самостворюються, здібностей та переконань. Структура ідентичності розвивається з прийняттям все більш різноманітних рішень щодо себе й свого життя, усвідомленням своїх сильних і слабких сторін, осмисленням свого життя та цілеспрямованістю. Згідно з його теорією існують чотири основні статуси професійного самовизначення особистості:

- невизначене (несформоване) самовизначення – відсутні уявлення людини про свою приналежність до певної групи, чіткі уявлення про кар'єру чи про професійне життя, професійний шлях не вибраний, і людина навіть не замислюється над цією проблемою;

- дифузне (нав'язливе) – людина прийняття певну ідентичність на основі тиску оточення без усвідомлення власної позиції, уявлення про професійне майбутнє сформоване, але воно нав'язане батьками чи друзями не є результатом самостійного вибору;

- мораторій самовизначення – людина приймає рішення щодо власної приналежності до певної групи, але без остаточного затвердження цього рішення, людина усвідомлює проблему вибору професійного шляху й знаходиться в процесі пошуку адекватного рішення, але варіант ще не визначений;

- досягнуте самовизначення – усвідомлення власної приналежності до певної групи, інтеграція в цю групу й початок реалізації власних можливостей, професійні плани чітко визначені, що є результатом осмисленого самостійного рішення.

Дружиніна І.А. розглядає професійне самовизначення студента, як прийняття індивідом провідних професійних ролей, ціннісних позицій і норм, що сприяють конструюванню професійного майбутнього. Професійна ідентичність є багатокомпонентним і багаторівневим утворенням [3].

Початок формування і розвитку професійного самовизначення припадає на період навчання за спеціальністю. У цей період відбуваються процеси самовизначення, персоналізації і самоорганізації, набуваються нові знання, навички, проходить перегляд цілей та цінностей особистості. І в той самий час спостерігається поетапне становлення професійної ідентичності студентів, що є результатом цілеспрямованої активної його позиції в межах навчального процесу та професійної діяльності. Уявлень про самого себе, емоційні переживання і усвідомлення активності, яка пов'язана з отриманням професії, стають єдиним цілим і на їх основі з'являється почуття тотожності з самим собою, як майбутнім фахівцем.

Отже, процес становлення професійного самовизначення студентів вищого навчального закладу можна поділити на три основні етапи:

- 1) первинний вибір – ознайомляться з професійною спільнотою, не приміряючись до неї. При цьому в майбутніх спеціалістів формується ціннісне ставлення до обраної професії;

- 2) підтвердження чи ні первинного вибору – можуть суттєво змінитися професійні уподобання та наміри студентів, що нерідко призводить до розчарування у своєму професійному виборі або навпаки, до впевненості в ньому;

- 3) реалізація первинного вибору в діяльності – ототожнення себе зі своєю професійною діяльністю, входження в професійну спільноту, усвідомлення своєї професійної самостійності та ефективності.

Процес формування у студентів професійного самовизначення, згідно з Г.В. Гарбузовою складається з:

- 1) переконань у правильності вибору професії та позитивного ставлення до себе як до суб'єкта навчально-професійної діяльності та майбутньої професійно-виробничої діяльності;

- 2) професійної ідентичності (усвідомлення своєї totoжності з професійним образом-Я);
- 3) професійного образу-Я;
- 4) Я-концепції та Я-образів: ідеальний, нормальний, реальний;
- 5) образу-Професії [2].

На основі аналізу теоретичного матеріалу можна виділити зовнішні та внутрішні фактори процесу професійної ідентифікації студентів. Зовнішніми факторами формування професійної ідентичності в сучасних умовах є інформаційно насичене середовище, яке надає студенту уявлення про предмет праці, способи отримання професійної освіти, вимог професії до людини і т. Д. На перших етапах формування професійної ідентичності зовнішні фактори грають пріоритетну роль. Основою подальшого розвитку професійної ідентичності стають внутрішні фактори.

Внутрішніми факторами процесу формування у студентів професійної ідентичності є: біопсихологічні і індивідуально-типологічні властивості особистості: статеві, вікові особливості, властивості темпераменту, характеру, здібностей; особливості психічних процесів і властивостей: відчуттів, пам'яті, уяви, емоцій, почуттів; досвід: знання, вміння, навички, звички, стиль діяльності; особливості спрямованості: інтереси, мотиви, ідеали, світогляд, переконання.

До внутрішніх джерел становлення професійного самовизначення Л.Б. Шнейдер відносить:

- емоційно-позитивний фон, на якому відбувалося отримання інформації про професії;
- позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності;
- емоційно-позитивне прийняття своєї приналежності до професійної спільноти;
- успішне засвоєння (присвоєння) прав і обов'язків, норм і правил професійної діяльності;
- готовність фахівця взяти на себе професійну відповідальність;
- характер вираженості і самоприйняття екзистенційного та функціонального Я;
- мотиваційна активність до реалізації себе на обраному професійному шляху [8].

Отже, сформована під час навчання професійне самовизначення є комплексною характеристикою особистості, яка забезпечує свідоме прийняття студентом професійно значущих цінностей та його прагнення реалізувати себе в процесі професійної підготовки. Вона є результатом засвоєння соціально-культурних норм в умовах творчої взаємодії викладачів і студентів у навчально-виховному процесі вишу.

Кожен з вищезазначених компонентів займає значне місце в структурі професійного самовизначення і має свою динаміку розвитку, що в свою чергу впливає на загальну динаміку розвитку професійної ідентичності студента. Так, когнітивний компонент формує образ "Я" та образ професії, охоплює сукупність уявлень про себе та майбутню спеціальність. Мотиваційний компонент включає внутрішню позитивну мотивацію до навчання, самовдосконалення та професійного зростання. Ціннісний компонент виступає внутрішнім фактором, який визначає спрямованість діяльності особистості, сприяє вибору цілей і засобів діяльності. Емоційно-оцінний компонент – це ставлення студента до своєї майбутньої професії. Поведінковий компонент залежить від рівня активності студентів як членів професійної групи, рівня засвоєння професійних норм та цінностей, зразків професійної поведінки, рівня осмислення життя.

На становлення професійного самовизначення в значній мірі впливає оточуюче середовище, його цілі, задачі, вимоги до майбутніх спеціалістів.

Період навчання у вищому навчальному закладі є одним з основних для формування та розвитку професійної ідентичності, в зв'язку з чим якість освіти, форми, методи характеризують ступінь задоволення молодого спеціаліста отриманою професійною підготовкою, а також в більшості визначають його соціальні перспективи та особистісний розвиток.

Професійне самовизначення відноситься до понять, у яких виражено концептуальне уявлення людини про своє місце в професійній групі чи спільноті. Крім того, це уявлення супроводжується певними ціннісними та мотиваційними орієнтирами, а також суб'єктивним ставленням (прийняттям чи ні) своєї професійної приналежності. Враховуючи все це, професійна ідентичність постає як інтегративне поняття, у якому виражається взаємозв'язок особистісних характеристик, що забезпечують орієнтацію у світі професій, більш повно реалізувати особистісний потенціал у професійній діяльності, а також прогнозувати можливі наслідки професійного вибору.

Основні когнітивні, мотиваційні та ціннісні компоненти, зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на розвиток і формування професійного самовизначення студентів, сприяють оволодінню не лише професією, а й забезпечують динаміку особистісного і професійного вдосконалення, формують стійкість особистості при зміні соціальної ситуації.

У зв'язку з відмінністю цих компонентів та факторів у кожного студента, динаміка розвитку професійного самовизначення буде відрізнятися за своїми часовими характеристиками. Але до закінчення вищого навчального закладу, вона може бути сформована за умови своєчасного виявлення проблем і кризових ситуацій і коригування процесу розвитку професійної ідентичності за допомогою відповідних програм в межах ВНЗ. Програми можуть носити як індивідуальний характер, що складно і недоцільно реалізовувати в рамках вишу, спираючись на індивідуальні особливості студента, і груповий характер, спираючись на тенденції та потреби групи, так і охоплювати потреби студентів ВНЗ в цілому.

Сформоване професійне самовизначення виступає як внутрішнє джерело професійного розвитку і особистісного зростання суб'єкта, забезпечує самоприйняття себе, як професіонала, швидко адаптацію до нових умов діяльності.

Література

1. Антонова Н. В. Проблема личностной идентификации в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н.В. Антонова // Вопросы психологии. – М. : Наука, 1996. – 487 с.

2. Гарбузова Г.В. Процесс формирования профессиональной идентичности студентов/ Гарбузова Г.В. // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2007- Вып.44. – с. 340-344 – Режим доступа:<https://cyberleninka.ru/article/n/protsess-formirovaniya-professionalnoy-identichnosti-studentov>

3. Дружиніна І.А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів: Канд. дис. .../ Дружиніна І.А. – Київ, 2009. – 205 с.

4. Иванова Н.Л. Профессиональная идентичность и профессиональное пространство/ Иванова Н.Л., Конева Е.В. // Мир психологии. – 2004. – № 2. – С. 148–156.

5. Микитюк Г.Ю. Вплив взаємин викладача і студентів на формування професійної ідентичності майбутніх вчителів / Г.Ю. Микитюк // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, Випуск 20, 2003. – С. 255 – 260.

6. Поваренков Ю.П. Психологическая характеристика профессиональной идентичности/ Поваренков Ю.П. // Кризис идентичности и проблемы становления гражданского общества. Сборник научных трудов. – Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2003. – С. 154–163.

7. Психологія праці з професійної підготовки особистості / [За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки]. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 330 с.

8. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг./ Шнейдер Л.Б. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЭК", 2004. – 599 с.